

1. Túlnépesedés, előregedés és nemi aránytalanságok

Kaiser Ferenc

Népesedés – demográfia – túlnépesedés – népesedési trendek – demográfiai egyenlőtlenség – fenntarthatóság – erőforrás-szűkösség – születésszabályozás – nemi arányok – globális erőviszonyok

Közhelynek tűnik, s nem is feltétlenül igaz, hogy „az ember egészségtelen módon túllakta a Földet”. Vajon tényleg sokkal többen vagyunk glóbuszunkon, mint amennyit az el tud viselni? Az kétségtelen, hogy fajunk lélekszámának és ezzel együtt – elsősorban az édesvíz-, termőföld-, élelmiszer-, illetve nyersanyag- és energiafelhasználásban tetten érhető – igényeinek robbanásszerű növekedése jelenleg bolygónk legnagyobb problémája, amely már eddig is az ökoszisztéma súlyos mértékű pusztulását okozta, és teljes megsemmisülésével fenyeget. A folyamat nehezen megválaszolható kérdéseket vet fel:

- Mekkora lélekszámot tud Földünk fenntartható módon eltartani, és hogyan?
- Mikor vált a népesség változása robbanásszerűvé?
- Mikor ér véget, véget ér-e a globális népesség növekedése?
- Milyen biztonsági kihívásai, kockázatai és fenyegetései vannak az emberi faj gyors lélekszám-növekedésének?

1.1. A (túl)népesedés története

Az emberiség története folyamán a kezdetektől fogva megfigyelhető egy lassú, fokozatos – időről időre népességfogyással tarkított – lélekszám-növekedés. E növekedést egyfelől az adott korszak higiénés és egészségügyi viszonyai korlátozták, másfelől pedig természetes korlátozó tényezőt jelentett az is, hogy mekkora volt az adott technológiai színvonalon, az adott földrajzi környezetben előállítható maximális élelmiszer-mennyiség. Hosszú ideig – természetesen regionális és kultúrkörök közötti eltérésekkel – megfigyelhető volt egyfajta ciklikusság: az adott térség népessége addig nőtt, amíg meg nem haladta az alkalmazott technológia fenntartható szintjét. (KAISER 2011, 27–28.) Ez az állapot – egy-egy, a mezőgazdaság számára kedvezőtlen időjárású évet vagy valamilyen természeti katasztrófát (vulkánkitörés, áradás) követően – természetesen éhínséget, ezzel összefüggően államok közötti és államokon belüli – erőforrásokért vívott – fegyveres konfliktusokat okozott, amelyeket gyakran különféle – a legyengült állapotú lakosságra nézve katasztrofális hatású – járványok is kísérték. (KAISER 2011, 27–28.) E „természetes szelekció” alapvetően addig működött, amíg az ember szert nem tett olyan technológiákra, amelyekkel képessé vált arra, hogy átlépjen e korlátozó tényezőkön. Amióta létrejöttek az első folyamvölgyi társadalmak,

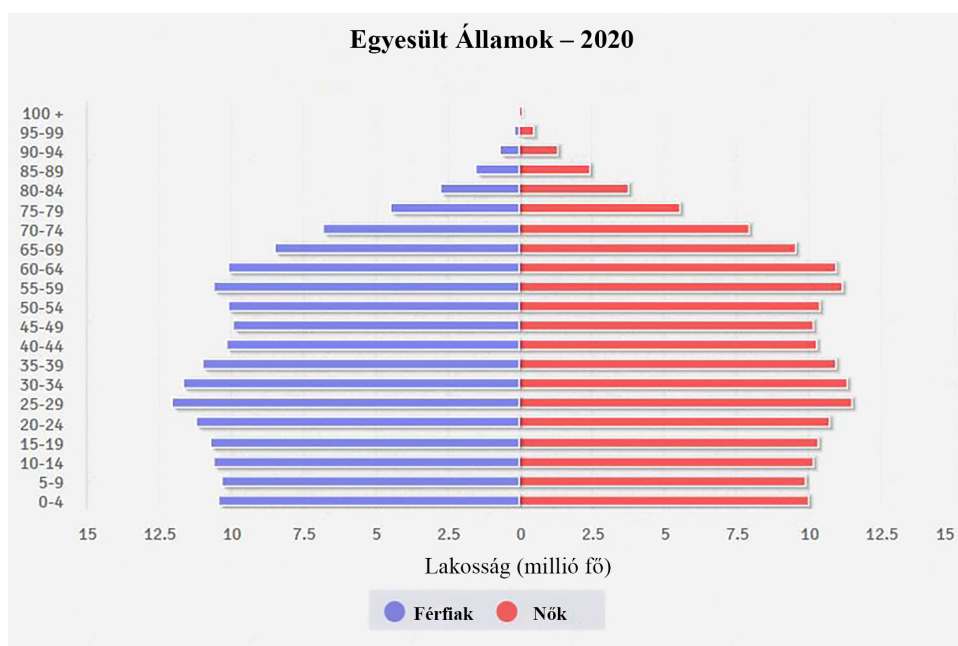
azaz kialakult az állam, sőt már a tűz használatával is, az ember mindig megpróbált úrrá lenni a természet erőin, ám az ipari forradalomig erőfeszítései – a Föld ökoszisztémájának nagy szerencséjére – csak mérsékelt sikerrel jártak. (KAISER 2011, 27–28.)

Időszámításunk előtt 10 000 körül valahol egy- és tízmillió között lehetett fajunk lélekszáma a Földön. A folyamvölgyi társadalmakkal, a magas civilizációk megjelenésével – elsősorban a stabilabb élelmiszer-ellátás miatt – felgyorsult az emberiség népességének növekedése, amely időszámításunk előtt 500 körül érthette el a százmillió főt. A kutatók 170 és 400 millió fő közé becsülik az emberiség lélekszámát időszámításunk kezdetén, a legelfogadottabb becslés pedig körülbelül 250-300 millió fő. A második századtól egészen az ezredfordulóig kétszázmillió, plusz-mínusz pár tízmillió körül mozgott az emberek száma bolygónkon. Újabb növekedési ciklust követően 1340-ben a világ népessége 440-450 millió fő körül lehetett, ezt követően azonban a nagy pestisjárvány, több hatalmas éhínség, illetve számos háború következtében 1400-ban is csak körülbelül 350-370 millió lakosa volt Földünknek. A félmilliárd főt valamikor 1500 és 1650 között lépte át bolygónk lélekszáma. (A növekedést ezúttal az amerikai indiánok jelentős részének kiirtása – nagyrészt az Európából behurcolt fertőző betegségek miatt – fékezte le.) (JOHNSTON 2015; UN DESA PD 2004, 124; POLÓNYI 2002, 48–49.)

Az ipari forradalommal az emberiség minőségileg teljesen új termelési és társadalmi rendszert hozott létre, amely többféleképpen is túlterhelte a Földet. A gyorsuló népesség-növekedés megnövelte a fejlett társadalmak igényeit, ami pedig jelentős környezetszennyezéshez vezetett. A népességrobbanás azonban gyökeresen másként zajlott le a világ különböző régióiban. (POLÓNYI 2002, 49.) A fejlett országokban, ahol a népesség gyorsuló növekedése egy saját – évszázados gazdasági, tudományos és társadalmi – fejlődés következménye volt, a fokozódó gyarapodás után hamar – két-három generáción belül – stabilizálódott egy közel egyensúlyi állapot, amely napjainkra már egyértelműen fogyásba ment át. (KAISER 2011, 27–28.) Ezzel szemben a harmadik, avagy – nem feltétlenül találó néven – fejlődő világ országaiban a gyors népességnövekedés kevésbé volt organikus, és annak folyamata csak nagyon nehezen csengett, cseng le, s mivel arányaiban sokkal több emberről van szó, ennek a következményei is látványosabbak. (KAISER 2011, 27–28.) Népesedési szempontból mind a fejlett, mind a harmadik, avagy fejlődő világ kategóriát elég tágan kell kezelni. Nemcsak földrajzi régiókra kell érteni, hanem egy-egy adott országon belül bizonyos társadalmi csoportokra is. Oroszország népessége például látványosan csökken, ugyanakkor a rosszabb életkörülmények között élő muzulmán vallású kisebbségének lélekszáma gyorsan nő, és ehhez hasonló növekedést mutatnak a török közösségek Németországban, az arabok és fekete-afrikaiak Franciaországban, vagy akár a roma közösségek Magyarországon. (KAISER 2011, 28.)

Az ipari forradalom kezdetben csak a fejlett országokat érintette, így hatásai is csak fokozatosan, az európai és észak-amerikai gazdasági centrumokból kiindulva jelentkeztek. Ennek során megnőtt a lakosság jelentős részének életszínvonala, a jobb egészségügyi ellátás, a szennyvízelvezető rendszerek, a bőségesebb táplálkozás jelentősen növelte az emberek életminőségét, ezzel együtt várható élettartamát, amivel párhuzamosan megindult egy egyre gyorsuló urbanizáció, azaz a vidéki lakosság városokba özőnlése. (KAISER 2011, 27–28.) A folyamat eredményeként a természetes halálozás (mortalitás) csökkent, a születések száma (fertilitás) viszont egy ideig még magas maradt. (KAISER 2011, 27–28.) Az ipari forradalom előtt egy nő általában – már ha túlélte az első szülést – tíz-tizenkét gyermeket szült, akik közül kettő-négy ha megérte a felnőttkort, míg a viktoriánus kori Angliában ugyanez a szám

általában tíz volt. (HOBBSAWM 1999, 57–66.) A centrum népesedésrobbanása hamar, kevesebb mint hatvan–nyolcvan év alatt lecsengett, miközben a nők egyre kevesebb gyermeket vállaltak, jogiak kiszélesedtek, elterjedt a születésszabályozás. (KAISER 2011, 27–28.) Megváltozott a gyerek szerepe is, hiszen a gyerek a 20. századig egyfajta egyéni társadalombiztosítás volt, aki gondoskodott a szüleiről, miután azok már képtelenné váltak önmaguk ellátására; ezután azonban a fejlett országokban kialakuló nagy szociális ellátórendszerek – különösen a társadalom- és nyugdíjbiztosítás – már azokról is gondoskodtak, gondoskodnak, akiknek nem lehetett gyerekük, vagy nem is nagyon akartak gyermeket vállalni. (KAISER 2011, 27–28.) A folyamat következtében a nyugati világ problémái népesedési szempontból napjainkra gyökeresen más-sá váltak, társadalmuk elöregedtek és fogynak, kevesebb az újszülött, mint az elhalálozások száma. (KAISER 2011, 27–28.) Az arányaiban nagyon sok nyugdíjas eltartása óriási terheket ró a nagy állami ellátórendszerekre, hiszen a nyugdíjkiadások mellett az egészségügy terhei is jelentősek. Az úgynevezett jóléti államok működése ma már lényegében elképzelhetetlen munkaerőimport – azaz bevándorlás – nélkül. (L. RÉDEI 2006, 55–66.) Mérhető munkaerő-feleslege pedig elsősorban a harmadik világ országainak van, ahol egyébként meg is van a kivándorlási hajlandóság.

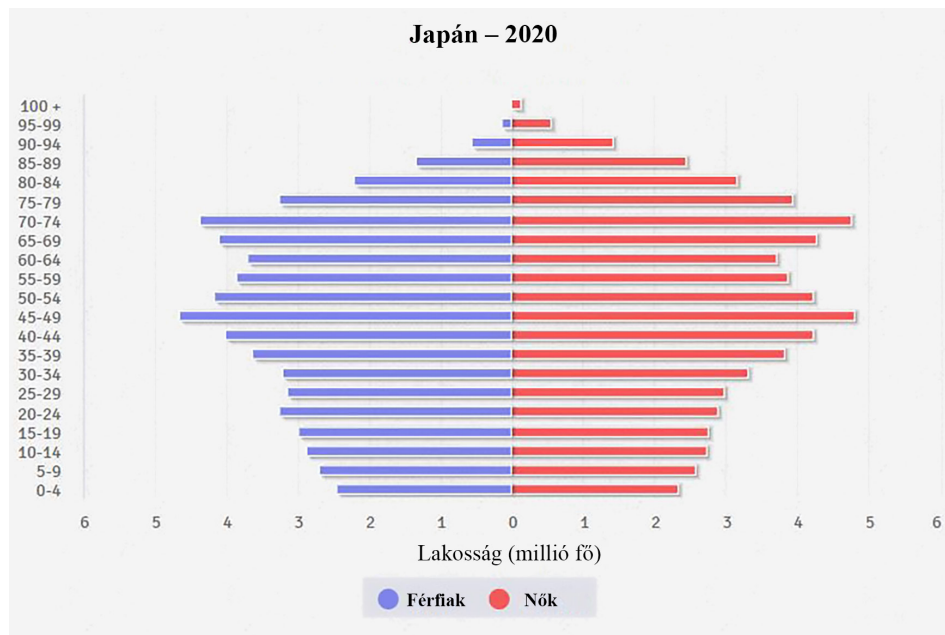

1.1. ábra
Az USA korfája (lassan növekvő)

Forrás: CIA 2020

Korábban is léteztek persze hatalmas életszínvonalbeli különbségek bolygónk egyes térségei között, de akkor nem állt rendelkezésre az információ, azaz nem lehetett tudni, hogy máshol

jobb az élet. Napjainkra azonban a globális információs technológiai forradalom a Föld egyre több lakója számára teszi elérhetővé ezt a tudást. Régebben mások voltak a közlekedési és közbiztonsági viszonyok is, így az emberek inkább nagy tömegben, államilag vagy törzsiileg szervezett módon – népvándorlás formájában – vándoroltak. (HAMEL 2009, 15–18.)

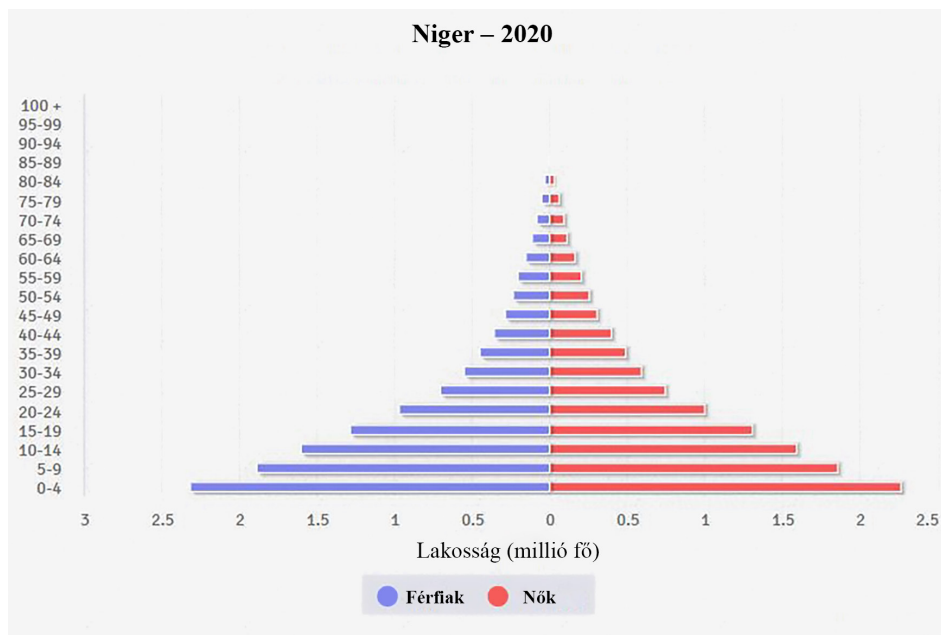
1.2. ábra

Japán korfája (előregedő, fogyó népesség)

Forrás: CIA – 2020

A harmadik világ népesedési folyamatai teljesen máshogy alakultak, alakulnak, mint a fejlett országok esetében. Nem egy folyamatos belső fejlődés, hanem kívülről érkező – elsősorban a gyarmatosításhoz köthető – impulzusok indították be a népesség gyors növekedését, így a nyugati világban meglévő gátló mechanizmusok nem működtek, és az országok jelentős részében lényegében ma sem működnek. (KAISER 2011, 27–28.) Ez összességében kezelhetetlen méretű globális népességnövekedést eredményezett. A harmadik világ országokban uralkodó viszonyokért azonban általában már nem lehet kizárólag a fejlett országokat hibáztatni, hiszen a legtöbb egykori gyarmat már legkevesebb fél évszázada önálló állam, a kialakult állapotok gyakran a korrupt, despotikus és gazdaságilag tökéletesen dilettáns vezetők „érdemének” tekinthetők. (KAISER 2011, 27–28.) A gyarmatosítók legfőbb felelőssége kétségtelen abban, hogy számos esetben különböző kultúrájú, vallású és etnikumú, egymással együtt élni nem feltétlenül akaró vagy együtt élni nem tudó népeket zártak mesterséges határok közé, ám demagóg túlzás lenne az azóta eltelt évtizedek összes hibáját kizárólag a gyarmatosítók nyakába varrni. (KAISER 2011, 27–28.) Természetesen ugyanez nem mondható el a különféle multinacionális cégekről, amelyek gyakran kizárólag a profitmaximalizálásra törekvő tevékenysége az esetek jelentős részében valóban rendkívül

hátrányosan érinti a harmadik világ országainak gazdaságát, s lényegében konzerválták, konzerválják a népességrobbanás egyik fő okát, a mélyszegénységet. (KAISER 2011, 29.)

1.3. ábra

Niger korfája (gyorsan növekvő népesség)

Forrás: CIA – 2020

A probléma ugyanakkor többoldalú. A fejlett nyugati egészségügy, főleg a különféle védőoltások jelentősen csökkentették a természetes halálozási arányokat. A születések száma azonban lényegében alig változott, aminek több oka is van. Ezek közül az egyik, talán a legfontosabb a nők továbbra is rendkívül kedvezőtlen társadalmi helyzete. A harmadik világ legnagyobb részében a női szerep továbbra is tradicionális, és a gyermekek megszületésére, felnevelésére korlátozódik. Tanulni sok helyen esélyük sincs, holott napjainkra már egyértelműen bebizonyosodott: minél tovább tanul egy nő, annál később és annál kevesebb gyermeket vállal. Az európai országokban 24–31 évesen szülnék először a nők, s az sem véletlen, hogy a legalacsonyabb szülési kor Albániához (24,5 év) és Moldovához (24 év) köthető. (CIA 2018) Magyarországon ez a mutató követi a legfejlettebb országok trendjeit. 2017-ben átlagosan 27,8 évesen szülnék először a magyar nők, ami még mindig kedvezőbb, mint az EU 29 éves átlaga. (KSH 2018, 25.) Világszinten Luxemburgban (30,1 év), Portugáliában (30,2 év), Szingapúrban (30,5 év), Írországon, Japánban, Olaszországban és Spanyolországban (30,7 év), illetve Dél-Koreában (31 év) szülik meg legidősebben a nők az első gyermeküket. Az afrikai országok többségében a nők 18–22 éves korukra már anyává válnak, azaz e régióban sokkal gyorsabb a népesedési ciklus is. (CIA 2018)

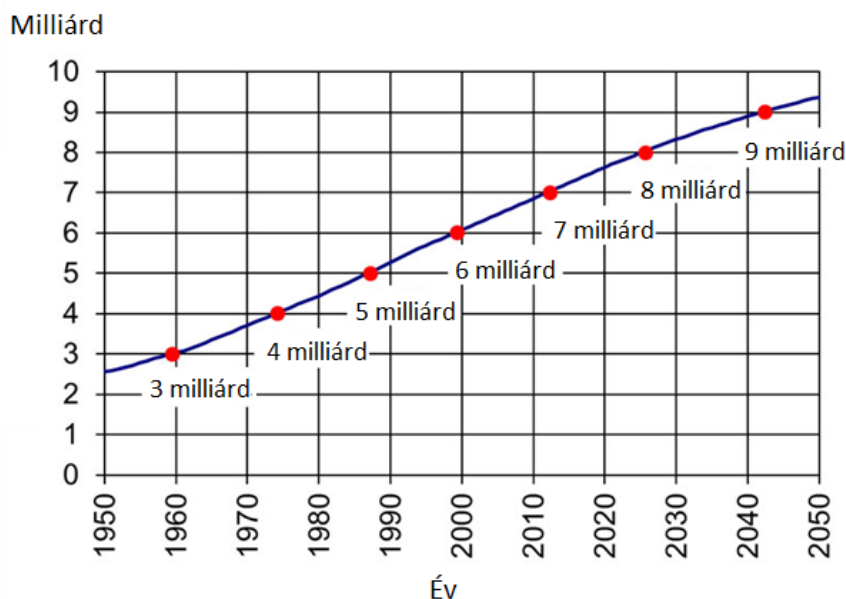
A korábbi gyermekvállalás mellett az úgynevezett fertilitás – termékenység – esetében is jelentősek a különbségek. Niger fertilitási mutatója a legmagasabb a világon, hiszen itt a nők átlagosan 6,49 gyermeket szülnek, sőt az ENSZ adatai szerint a 2010 és 2015 közötti időszak átlagában 7,4-et. (UN DESA PD 2017a, 125.) Magyarország esetében ugyanez a mutató 1,45, amivel a CIA The World Factbook „ranglistáján” a 204. helyen állunk. Az afrikai országok többségében a fertilitási mutató 3,5 fölött van, míg az európai országoknál ugyanez 1,3–2,3 között mozog. Egy egészséges nőnek – statisztikailag – 2,3 gyermeket kell szülnie ahhoz, hogy egy társadalom lélekszáma a gazdaságilag legkedvezőbb, „lassú növekvő” szinten maradjon. Az európai országok közül kizárólag a Feröer-szigetek esetében magasabb ez az érték, ott 2,35%. (CIA 2018)

Globálisan az elmúlt fél évszázadban folyamatosan csökkent a fertilitás, 1960 és 1965 átlagában még 5,03 volt, ami 1980 és 1985 között átlagosan 3,6-ra csökkent, 2010 és 2015 között pedig már csak 2,52 körül alakult. Ugyanakkor a fejlett világban ez az érték mindössze 1,67, míg a fejlődőben 2,65 volt, amelyen belül a legszegényebb országoknál még mindig 4,3-as értéket becsültek. 2045 és 2050 között várhatóan 2,24 2095 és 2100 között pedig 1,97 lesz a globális fertilitási mutató. (UN DESA PD 2017a, 124–125.) Mit jelent ez a hétköznapi életben? Egy egyszerű példa jól rávilágít erre. Ha veszünk egy 40 éves nigeri és egy 40 éves magyar nőt, akkor a nigerinek hat–nyolc gyermeke és három–hat unokája, míg a magyarnak egy, maximum három gyermeke van.

A harmadik világ országai nem szorulnak rá arra, hogy a nőket is bevonják a termelésbe, akkora a munkanélküliség, hogy a férfiak jelentős része sem dolgozik. Ezen országok jelentős részében ismeretlenek a nyugati típusú ellátórendszerek, a társadalombiztosítás egyik alapját itt még mindig a gyermekvállalás adja. Paradox módon a különféle államok közötti, illetve államokon belüli fegyveres konfliktusok is népességfokozó hatással járnak, minél nagyobb a létbizonytalanság, annál nagyobb a „reprodukciós hajlandóság”. Jó példa erre Afganisztán esete. 1973-ban, amikor Zahir sahót puccsal eltávolították a hatalomból, a közép-ázsiai országnak még csak 13,4 millió lakosa volt. Ezt követően polgárháború, szovjet megszállás és tízéves háború, újabb polgárháború, amerikai (NATO) békeépítés/megszállás következett, a polgárháború pedig lényegében a mai napig tart. Milliók haltak meg a konfliktusban, s milliók menekültek el az országotól. S mindezek ellenére 2017-ben már 34,1 millió lakosa volt az országnak. (US Census Bureau 2018) Ráadásul az ENSZ szerint több mint két és fél millió afgán él regisztrált menekültként a világ országaiban, s további két és fél millió Afganisztánon belül él belső menekültként. Az afgán menekültek közül Iránban 1 352 000, Pakisztánban pedig 951 000 fő él. (UNHCR 2017, 6., 12., 28.) Afganisztán fertilitási mutatója 5., 12., és 10. helyével az első nem szubszaharai afrikai ország a CIA „ranglistáján”. (CIA 2018)

Az első egymilliárd főt 1804 körül érte el a Föld népessége, a másodikat 1927 táján, azaz 123 év elteltével. A kettőről négy milliárdra történő robbanáshoz már elég volt 47 év is. Négyről nyolcra – várhatóan – fél évszázadra lesz szükség. A huszadik század második felében gyorsult fel igazán a folyamat: 1959-ben 3 milliárd lakosa volt a Földnek, 1999-re ez a kétszeresére nőtt. A globális népesség kettőről három milliárdra növekedéséhez 33 év kellett (1927 és 1959 között), amiben nyilván szerepet játszott a második világháború „főkező hatása” is. Az elkövetkező milliárdok azonban gyorsan követték egymást, 1974-re már négy milliárdan, 1987-re már öt milliárdan, 1999-ben pedig hat milliárdan éltünk a Földön, s 2011-re elértük a hét milliárd főt is. (Tizenöt, tizenhárom, illetve tizenkét-tizenkét

év alatt.) Valamikor 2023 és 2025 között pedig elérjük a nyolcmilliárd lakost, s 2041 körül a kilencmilliárdos lélekszámot is. (US Census Bureau 2018) Ami viszont biztos, hogy 1804 és 2011 között, azaz 207 év alatt az emberiség lélekszáma meghétszereződött, s ez komoly biztonsági kockázatokat, kihívásokat és fenyegetéseket jelent Földünk valamennyi állama számára. (UN DESA PD 2004, 124.; UN DESA PD 2017a, 2–3.)

1.4. ábra

A Föld népességének alakulása 1950 és 2050 között

Forrás: US Census Bureau 2018

1.2. A globális népesedés jelenlegi helyzete és a jövőben várható trendjei

A világ népessége 2017 júliusában megközelítőleg 7,55 milliárd (plusz-mínusz pár tízmillió) fő volt. (UN DESA PD 2017a, XIX.) A Föld szárazföldi területének – 148,94 millió négyzetkilométer – minden egyes négyzetkilométerére – beleértve az Antarktiszot is – 51 lakos esett. (CIA 2018) Bolygónk klimatikus és egyéb szempontok alapján leginkább lakható területei azonban már napjainkban is olyan mértékben túlterheltek, hogy az helyenként (Kína, India, Banglades, Niger stb.) teljes környezeti pusztulással fenyeget, s nem sokkal jobb a globális helyzet sem. A százalékos növekedés ugyan már közel fél évszázada folyamatosan csökken, de abszolút értékben már nem ennyire pozitív a helyzet. Az 1968-as évi 2,08%-os csúcs 72,8 millió népességnövekedést jelentett 1967-hez képest, de a 2017-re becsült 1,12% 83,3 millióval növelte bolygónk népességét. (Worldometers 2018) Ugyanebben az időszakban a US Census Bureau 1,1%-ot és 80 milliót becsült 2016-hoz képest (US Census Bureau 2018), míg az ENSZ adatai ugyanerre az évre viszont 83 millió főt jeleztek előre, ami jól jelzi, hogy

globális szinten milliós, esetenként tízmilliós eltérések is lehetnek az egyes szervezetek népesedéssel kapcsolatos adatai között. (UN DESA PD 2017a, XX.) A Föld éves népességváltozása döbbenetes, 2017. január elsején több mint nyolc Magyarországnival voltunk többen, mint 2016. újév napján. 2018-ban – előreláthatóan – percenként 157, óránként több mint 9400 és naponta közel 226 ezer fővel növekedik a globális népesség. Ez már kétségtelenül kevesebb, mint az abszolút csúcs 1988-ban, amikor 92,9 millió lakossal lett több a Földön, ami 1,84%-os növekedést jelentett. (Worldometers 2018) Becslések szerint 2050 körül érhetjük el az ötvenmilliós növekedési szintet, ami már csak kicsit lesz több évi 0,5%-nál. (UN DESA PD 2017a, 3., 11.)

1.5. ábra

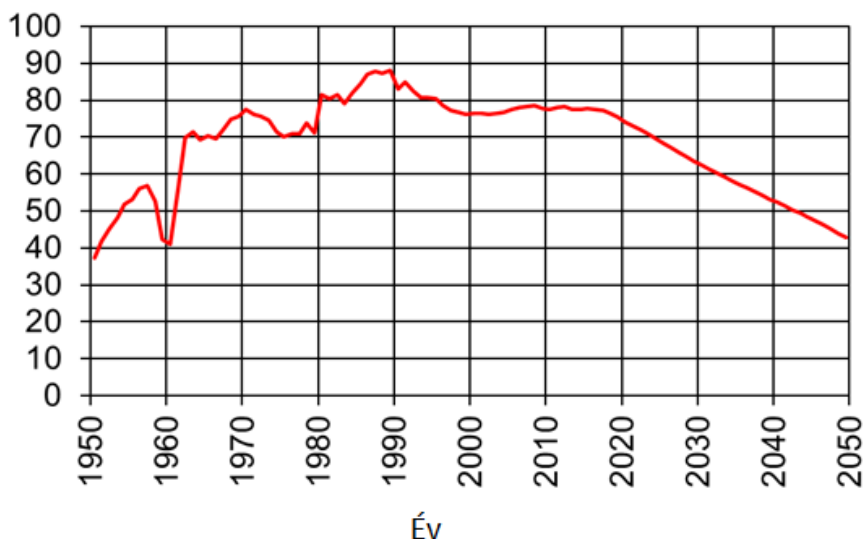
A Föld népességének növekedési üteme 1950 és 2050 között (évente, százalék)

Forrás: US Census Bureau 2018

A legtöbb mértéktartó előrejelzés szerint a Föld népességének növekedése valamikor a század végére fog megállni, valahol 10 és 11 milliárd fő körüli lélekszámnál. Az ENSZ szerint 11,2 milliárd fős lesz akkor bolygónk népessége. (UN DESA PD 2017a, xix.) Nagy kérdés, hogy ez a néptömeg hogyan, miként és főleg miből fog megélni, tekintettel a folyamatosan aprózódó erőforrásokra? Sohasem szabad feledni, a Föld lényegében egy zéróösszegű játék színhelye. A rendelkezésre álló édesvíz-, termőföld- stb. készletek ugyanis nem nőnek a népességgel együtt, inkább pusztulnak, fogynak. Lehet persze bízni a technológiai fejlődésben, olyan új megoldásokban – például a génmódosított növény- és állatfajtákban –, amelyek kevesebb erőforrásból is képesek több termést elérni, de azokat a legszegényebb országok –

Változás
millió fő

1.6. ábra

A Föld népességének növekedési üteme 1950 és 2050 között (évente millió fő)

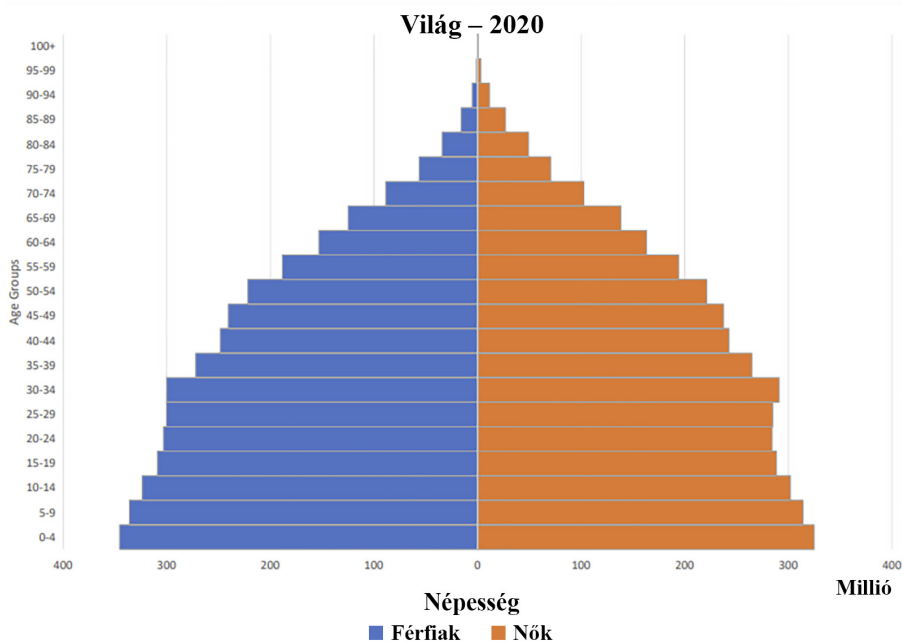
Forrás: US Census Bureau 2018

ahol a legnagyobb lenne rá az igény – aligha képesek maguknak megengedni. A természetes környezet folyamatos erodálásában már régen nem csak a fejlett világ főleg ipari eredetű környezetszennyezése okolható; nem kis szerepe van benne a harmadik világ oktalan és önpusztító gyakorlatának (túlöntözés, túllegeltetés, erdőirtás, rövid távú gazdálkodás, háborús hatások) is.

A harmadik világ népességgrobbanása hatalmas belső feszültségeket, problémákat generál. Gyakran a lakosság 30%-a – extrém esetekben a teljes népesség közel fele – gyermek vagy fiatalok. (Szubszaharai Afrika szinte minden országára igaz például a 40%-nál magasabb arány). A túl sok gyermeket nem tudja felvenni az oktatási rendszer, az egészségügy, s esélyük sincs arra, hogy elérve a felnőttkort, munkát találjanak. Ezekben a társadalmakban kódolva van a radikalizálódás csakúgy, mint az erőforrásokért vívott, az etnikai és a vallási konfliktusok.

A probléma súlyosságát a CIA 2017. júliusi statisztikákon alapuló adatai jól igazolják: India 1281,9 millió fős népességéből 332,5 millió (több mint 27,3%) volt 14 éves vagy annál fiatalabb korú. A lakosság átlagéletkora 27,9 év volt. (CIA 2018) A 105,4 milliós lakosságú Etiópia esetében 45,8 millió volt a gyermekek száma (közel 43,5%), a lakosság átlagéletkora pedig 17,9 év volt. (CIA 2018) A 190,6 milliós Nigéria lakosságának pedig 42,5%-a, 81,1 millió fő volt gyermek, az átlagéletkor 18,4 év volt. (CIA 2018) Haiti 10,6 milliós népességéből 3,5 millió fő (33,8%) volt gyermek, az átlagéletkor itt 23 év volt. (CIA 2018)

Afganisztán 34,1 milliós népességéből közel 14 millió volt gyermek (40,9%), az átlagéletkor pedig 18,8 év volt. (CIA 2018) A Gázai övezet 1,8 milliós lakosságából 804 ezer (44,8%) volt a gyermek, az átlagéletkor pedig 17,2 év, míg a lakosság éves növekedése 2,4% volt 2017-ben. (CIA 2018) A legkatasztrofálisabb mutatói Ugandának és Nigernek vannak. Előbbi 39,6 milliós népességéből 19 millió (48,1%), míg utóbbi 19,2 milliós népességéből 9,4 millió (49%) volt a gyermek. Ugandában 15,8, Nigerben pedig 15,4 év volt az átlagéletkor. (CIA 2018; CIA 2018) Hogy vegyünk egy példát a fejlettebb országok közül, nézzük meg hazánk adatait is. Magyarország 9,8 milliós népességéből kevesebb mint másfél millió fő volt 14 éves vagy annál fiatalabb (14,7%), a lakosság átlagéletkora pedig 42,3 év volt, míg a népesség 0,25%-kal csökkent. Utóbbi globális viszonylatban is az egyik legrosszabb érték. (CIA 2018)

1.7. ábra

A világ népessége 2020-ban

Forrás: The World Factbook 2020

A probléma globális méretét jól jelzi, hogy 2015-ben – az ENSZ adatai szerint – a Föld 7,38 milliárdos népességéből több mint 1,93 milliárd fő (26,1%) volt 14 éves vagy annál fiatalabb. S ne feledjük, ezeket az adatokat alaposan mérsékeltek a fejlett, más néven előregedő országok statisztikái, de például ilyen kiegyenlítő hatást gyakorolt az 1397 milliós Kína is, ahol a teljes népességnek „csak” 17,7%-a, azaz 247,1 millió fő volt a gyermek. (UN DESA PD – 2017b, 226–238.) Kínában az átlagéletkor 37,4 év volt 2017-ben. (CIA 2018) A világ legöregebb országa egyébként Japán, amelynek 126,5 milliós lakosságából csak

12,8% volt a gyermek (16,2 millió fő), s az átlagéletkor 47,3 év volt. A szigetállam népességének 40%-a pedig betöltötte az 55. életévét. (CIA 2018) 2017 szeptemberében 67 824 százéves, illetve annál öregebb ember élt az országban, miközben 2015-ben az egész Földön 450 000 főre becsülték a százévesnél idősebb lakosok számát. (WELLER 2017)

A népességrobbanás hatását az is fokozza, hogy folyamatosan nő a születéskor várható élettartam, illetve a Föld lakosságának átlagéletkora. Az 1950 és 1955 között született emberek esetében a várható élettartam 47 év, a 2010 és 2015 között születettek esetében viszont már 68,6 év volt, ami előrejelzések szerint a 2025 és 2030 közötti időszakra 73,8, a 2045 és 2050 közötti időszakra pedig 76,9 évre növekedhet. (UN DESA PD 2017a, 168–169.) 1950-ben a globális átlagéletkor 23,6 év volt, ez 1970-re 21,6 évre csökkent, de azóta növekszik, 2015 nyarán 29,6 év volt. 2030-ra 33, 2050-re pedig 36,1 évet jósolnak az ENSZ statisztikái. (UN DESA PD 2017b, 3.) Az „öregedés” tehát globális jelenség. A különbségek persze óriásiak: a 2010 és 2015 között a fejlett világban születettek átlagosan 78,4, a legkevésbé fejlett (mélyszegény) országokban születettek viszont csak 62,7 évig fognak élni. A Közép-afrikai Köztársaságban ez adat 49,4, míg Japánban 83,3 év volt. Magyarország esetében 75,4 év az ENSZ előrejelzése. (UN DESA PD 2017a, 168., 172., 180., 188.)

Az előregedés legalább akkora probléma a fejlett világ országai számára, mint a robbanásszerű népességnövekedés a fejlődő világnak. Említettük a társadalmi ellátórendszerek túlterhelését. Egyre több nyugdíjast kellene eltartani az egyre kevesebb aktív korúnak. A probléma nemcsak Japánt érinti: 2017 júliusában a lakosság átlagéletkora 44 év volt Ausztriában, 44,5 év Görögországban és Szlovéniában, 45,5 év Olaszországban és 47,1 év Németországban, s az Európai Unió teljes átlaga 42,9 év volt. (CIA 2018) Az előregedés – ha hatásait nem ellensúlyozza egy tömeges migráció – egyet jelent a társadalom gyors fogyásával. Az ENSZ előrejelzése szerint például Japán népessége 2015 és 2050 között 19,2 millió fővel fog csökkenni, az Oroszországi Föderációé pedig 13,7 millióval. Japán esetében ez a 2015-ös népesség (128 millió) 15%-a, Oroszországnál (143,9 millió) pedig 9,5%-a. Abszolút értékben ennél is többet, 32,5 milliót fog Kína népessége csökkenni, de az csak a 2015-ös népesség 2,3%-a lesz. Arányaiban Bulgária népessége fog a legjobban visszaesni, közel 25%-ot (1,8 millió fő), amelyet Lettország 23,9%-kal (0,5 millió fő) követ, majd Moldova 19,5%-kal (0,8 millió fő). Ezt követően is csak európai országok vannak a „toplistán”: Ukrajna 18,6%-kal (8,3 millió fő), Horvátország 18,3%-kal (0,7 millió), Litvánia 17,9%-kal (0,5 millió fő), illetve Románia 17,6%-kal (3,5 millió fő) csökken, majd pedig Szerbia 15,9% (1,4 millió fő) és Lengyelország 15,4% (5,9 millió fő) következik. A leggyorsabban elnéptelenedő országok listájának első tíz helyén Kelet- és Közép-Európa, illetve a Balkán országai találhatók, s a térség többi országa is hasonló, kicsit kevésbé negatív mutatókkal rendelkezik. Sajnos hazánk az „előkelő” tizedik helyen áll ezen a listán: 2050-re népességünk 1,5 millió fővel fog csökkenni, ami 2015-ös (9,8 millió fő) lakosságunk 15,3%-a. (UN DESA PD 2017a, 18–28.) A problémát fokozza, hogy míg ezen országok nem vonzanak migránsokat, ellenben lakosságuk tömegesen hagyja el őket, a fejlettebb európai államokban keresve jobb életfeltételeket. Azt is mondhatnánk, s nem is túlzó módon, hogy a fejlettebb európai országok a periféria fiatalágát elszívva tudják népességük fogyását megállítani. Hiszen a kevesebb lakos kisebb nemzeti összterméket, kevesebb katonát, csekélyebb befolyást jelent a nemzetközi szinten, s egyre súlyosabb gazdasági, illetve költségvetési helyzetet generál. Ebből a szempontból az Európai Unióra jellemző szabad mozgás pusztító hatással van az európai periféria államaira.

1.3. Globális erőviszony-átrendeződés?

Érdemes azt is áttekinteni, hogyan alakul a Föld egyes régióinak, országainak népessége a jövőben. Az ENSZ adatai szerint 2015 júliusában Kínának – Hongkong, Makaó és Tajvan nélkül – 1397 millió, Indiának pedig 1309,1 millió lakosa volt, a harmadik helyezett Egyesült Államok pedig jócskán lemaradva, 319,9 millió fővel követte őket. 2050-re viszont Indiának 1659 millió, Kínának 1364,5 millió, az Egyesült Államoknak pedig 389,6 millió lakosa lehet, a jelenlegi tendenciák alapján. Az afrikai kontinens jövőbeni népesedési potenciálját jól szemlélteti, hogy a 2015-ben még 99,9 milliós lélekszámúra becsült Etiópia lakosságát 2050-re 190,9 millióra várják a szakemberek. (UN DESA PD 2017a, 18–28.) Jegyezzük meg, hogy a US Census Bureau viszont 228,1 milliót, majdnem harmincmillióval többet becsül ugyanekkorra. (US Census Bureau 2018)

A népességi viszonyok átalakulása – természetesen nem kizárólagos jelleggel – befolyásolhatja egyes országok világpolitikai súlyát.³ 1950-ben a két Németországnak együttesen 70 millió, Franciaországnak és az Egyesült Királyságnak pedig – gyarmataik nélkül – 41,9, illetve 50,6 millió lakosa volt. Németország akkor (már ha egységes lett volna) a világ hatodik, az Egyesült Királyság a kilencedik, Franciaország pedig a tizenegyedik legnépesebb országa volt.⁴ (UN DESA PD 2017a, 18–28.) 2017-re ez már jelentősen megváltozott. Németország 80,6 milliós népessége már csak a tizenkilencedik helyhez, Franciaország 67,1 millió és Nagy-Britannia 65,6 millió lakosa pedig csak a huszonegyedik és a huszonkettedik helyre volt elég.⁵ (CIA 2018) 2050-re pedig a következőképpen alakulhat a helyzet: Németország 79,2 millió lakos (24.), Egyesült Királyság 75,4 millió lakos (26.), Franciaország pedig 70,6 millió lakos (28.). (UN DESA PD 2017a, 18–28.) Azt sem szabad elfelejteni, hogy ekkorra ezen országok lakosságának kilencede, tizede (legalább) muszlim vallású lesz, s többségük ősei vagy ők maguk sem Európában látták vagy látják meg a napvilágot. (PRC 2017)

Az egykor világhatalom Szovjetunió jogutóda, a napjainkban ismét (regionális) nagyhatalommá váló Oroszország számára sem túl kedvezőek a népesedési kilátások: a 2015-ben 143,9 millióra becsült népessége 2050-re 132,7 millió főre csökkenhet. Tavaly Oroszország még a világ kilencedik legnépesebb állama volt, azonban 2050-re már csak a 15. lesz, elébe kerülhet például a 2050-re 197,4 milliós lélekszámúra (9.) becsült Kongói Demokratikus Köztársaság is. Oroszország 1990-ben, egy évvel a Szovjetunió szétesése előtt még a hatodik legnépesebb állam lett volna a Földön, a területére számított 147,6 milliós lakosságával. (1950-ben pedig – a mai Oroszország területére becsült – 101,9 milliós lélekszámával a 4. legnépesebb.) Az ország népességfogyása annak ellenére alakult így az elmúlt húsz évben, hogy közben milliós számra menekült vagy települt haza az utódállamok orosz kisebbsége. (UN DESA PD 2017a, 22–23.) Moszkva esetében társadalmi, integrációs problémákhoz vezethet, hogy mindeközben folyamatosan nőtt és nőni fog a muszlimok aránya a népességen belül (a mostani 10–15%-ról 2050-re akár

³ Egy állam képességeit, erőforrásait – azaz rangpozícióját a nemzetközi életben – a legegyszerűbben öt mutatóval határozhatjuk meg: terület, népesség, nemzeti össztermék, védelmi költségvetés és a fegyveres erők létszáma. A területtől eltekintve a népesség határozza meg, állítja elő a maradék hármat. (KAISER 2017, 60–62.)

⁴ A könnyebb átláthatóság miatt az egykori gyarmatok népességét már független országként vettem figyelembe.

⁵ Franciaország esetében a tengerentúli területekkel együtt számítva, azok nélkül 62,8 millió fő, és ebben az esetben „helyet cserélnek” a britekkel.

33% is lehet). (LAURELLE 2016) Japán helyzete még ennél is súlyosabb. A szigetország 126,5 millió lakosával 2017-ben a Föld tizenegyedik legnépesebb országa volt, azonban a 2050-re várható 108,8 millió lakosa már csak a 17. helyre lesz elég, miközben 1950-ben Japán még a világ ötödik legnépesebb országa volt a maga 82,8 milliós lélekszámával. (UN DESA PD 2017a, 18–28.)

1.1. táblázat

A világ tíz legnépesebb országa 1950-ben, 2017-ben és 2050-ben, millió főben

1950			2017		2050	
	Ország	Népesség	Ország	Népesség	Ország	Népesség
1.	Kína	554,1	Kína	1379,3	India	1659
2.	India	376,3	India	1281,9	Kína	1364,5
3.	Szovjetunió	181	USA	326,6	Nigéria	410,6
4.	USA	158,8	Indonézia	260,6	USA	389,6
5.	Japán	82,8	Brazília	207,4	Indonézia	321,6
6.	NDK + NSZK	70	Pakisztán	204,9	Pakisztán	306,9
7.	Indonézia	69,5	Nigéria	190,6	Brazília	232,7
8.	Brazília	54	Banglades	157,8	Banglades	201,9
9.	Nagy-Britannia	50,6	Oroszország	142,3	Kongói DK	197,4
10.	Olaszország	46,6	Japán	126,5	Etiópia	190,9

Forrás: UN DESA PD 2017a 18–28.; CIA 2018

Etiópia lakossága 1950-ben 18,1 millió (2017 nyarán mintegy 105,4 millióan éltek területén), a mai Banglades, azaz Kelet-Pakisztán lakossága pedig 37,9 millió fő volt. Azaz hatvanhét év alatt előbbi ország népessége közel hatszorosára, utóbbié több mint négyszeresére nőtt, Nigéria lakossága pedig – 37,9 millióról indulva – ötször nagyobb lett 2017-re. 2050-re, azaz száz év alatt a növekedés Banglades esetén több mint ötszörös, Etiópiánál közel tíz és félszeres, Nigériánál pedig majdnem tizenegyszeres lesz. (UN DESA PD 2017a, 18–28.; CIA 2018) Banglades más szempontból is kiemelhető, hiszen – eltekintve néhány miniatúrtól – már napjainkban is a világ legsűrűbben lakott országa, közel 1060 ember él 148 460 négyzetkilométeres területének minden egyes négyzetkilométerén. (CIA 2018) 2050-re viszont ez az érték megközelítheti majd az 1400-at. Meg kell említeni Nigert, amelynek népessége 1950-ben 2,6 millió, 2017 nyarán viszont már 19,2 millió volt (közel hét és félszeres növekedés), 2050-re pedig 68,4 millió lesz, azaz egy évszázad alatt több mint a huszonhatszorosára nőhet a népessége. (UN DESA PD 2017a, 20–21.; CIA 2018)

A nemzetközi életben az utóbbi években lezajló – a népesedési trendekhez köthető – erőssorrend-változást jól szemlélteti Magyarország példája. 1950-ben 9,3 milliós lakossága a világ harminchetedik legnépesebb országává tette hazánkat. 2017-ben 9,9

millió lakosunk alapján már csak a kilencvenkettedik helyen álltunk, 2050-re pedig a 8,3 millió főre becsült lélekszám alapján már csak valahol a 105–115. helyen leszünk a világ országainak népességi sorrendjében. Hazánk helyzete is jól jelzi azt a globális átrendeződést, amely az elmúlt évtizedekben zajlott. 1950-ben a hazánkkal összevethető lélekszámú országok, ha nem is voltak nagyhatalmak, de legalább nem számítottak teljesen súlytalannak a világpolitikában. Akkoriban a Kínai Népköztársaság népessége „csak” hatvanszorosa, Indiáé pedig „mindössze” negyvenszerese volt hazánkénak. Napjainkban már 139-szer, illetve 129-szer népesebbek, s 2050-re az arány már 164-szeres, illetve kétszázszoros lesz. S ne feledjük, népességét tekintve 1950 és 2015 között ötvenöt ország került elénk, s 35 év múlva – előreláthatóan – további tizenhárom–huszonhárom teszi ezt majd meg. Közepes népességű országból kisállammá váltunk, ami saját régióinkban csak azért nem jelent problémát, mert összes szomszédunkra hasonló – előregedő és fogyó – népesedési tendenciák jellemzők.

A túlnépesedés elsősorban a fejlődő világ országaiban vezet konfliktusokhoz. Ám modern világunkban már mindennek globális következményei is vannak: a jobb, emberhez méltó életben reménykedő afrikai, ázsiai vagy latin-amerikai menekültek milliói igyekeznek eljutni a fejlettebb országokba, amelyek erőforrásaik jelentős részét válságterületekről szerzik be, s exportjuk jelentékeny része is oda irányul. A természetes környezet pusztulása vagy a klímaváltozás sem áll meg a fejlett országok határainál. (MoD DCDC 2013, 3–9.) A közelmúlt eseményei – nem függetlenül egyes országok belpolitikájától – elsősorban a migrációs nyomásra irányították rá a fejlett országok lakosságának figyelmét.

Ha áttekintjük a „gazdag” és a szegény országok népességének változásait, láthatjuk, hogy a fejlődő világban él az emberiség egyre nagyobb része. 1950-ben a fejlett világban durván 815 millió, a fejlődőben 1721 millió ember élt. Egy aránylott a kettőhöz. 1980-ban már 1,1, illetve 3,4 milliárd főről beszélhettünk, azaz nagyjából egy aránylott a háromhoz. 2000-ben a fejlett világban nem egészen 1,2 milliárdan, a fejlődőben viszont több mint 4,9 milliárdan éltek. Egy aránylott a négyhez. 2015-ben 1,2 milliárd és 6,1 milliárd volt a sarokszám, azaz egy aránylott az öthöz. 2040-ben a fejlett világ lélekszáma várhatóan a 2000-es szint közelében (1,3 milliárd) alakul, a fejlődő viszont már 7,9 milliárd lakossal fog rendelkezni. Egy aránylik majd a hathoz. 2070-re meglesz az egy a héthez arány is. 2100-ra várhatóan 1,3 milliárd lakos áll majd szemben a 9,9-del, azaz 7,6-szor többen lagnak majd a kevésbé fejlett országokban, mint a legfejlettebbekben. A többé-kevésbé jómódban, illetve a létminimum határán élők aránya nagyjából hasonlóan fog alakulni. (A fejlett országok lakosságának egy része is a létminimum alatt él, míg a fejlődő országok esetében is van egy jelentékeny réteg, amely jómódúnak vallhatja magát.) Külön aggasztó, hogy 2050-ben 1,9 milliárd fő (a Föld népességének 19%-a), 2100-ban pedig 3,2 milliárd fő (29%) a legszegényebb országok mélyszegénységben élő lakosa lesz. (UN DESA PD 2017b, 2–3.)

A kontinensek népességének alakulása is szemléletesen bizonyítja, hogy mekkora súlyponteltolódás következett be az elmúlt évtizedekben, s ha nem változnak a jelenlegi tendenciák, akkor mi várható a jövőben.

1.2. táblázat

A lakott kontinensek területe, illetve népességének alakulása 1950 és 2050 között

Kontinens	Népesség (millió fő)/világ népességéhez (%)					Terület (millió km ²)
	1950	2017	2030	2050	2100	
Afrika	229 / 9%	1256 / 16,6%	1704 / 19,9%	2528 / 25,8%	4468 / 39,9%	30,2
Ázsia	1404 / 55,4%	4504 / 59,7%	4947 / 57,9%	5257 / 53,8%	4780 / 42,7%	44,6
Ausztrália és Óceánia	13 / 0,5%	41 / 0,5%	48 / 0,6%	57 / 0,6%	72 / 0,6%	8,5
Európa	549 / 21,6%	742 / 9,8%	739 / 8,6%	716 / 7,3%	653 / 5,8%	10,2
Észak-Amerika	172 / 6,8%	361 / 4,8%	395 / 4,6%	435 / 4,5%	499 / 4,5%	24,7
Latin-Amerika	169 / 6,7%	646 / 8,6%	718 / 8,4%	780 / 8%	712 / 6,4%	17,8
Világ	2 536	7 550	8551	9772	11 184	

Forrás: UN DESA PD 2017a, 2–3.

Jól látható Európa folyamatos térvészése, hiszen – kedvező földrajzi és klimatikus adottságainak köszönhetően – az írott történelem óta Ázsia után mindig az „öreg kontinens” volt a második legnépesebb földrész. (L. RÉDEI 2006, 59.) Jelenleg azonban Európa népessége már csak a harmadik Ázsia és Afrika után, s 2050-re Latin-Amerika is elé kerül. A legdinamikusabb növekedés egyértelműen Afrikához kapcsolódik, amelynek népessége 1950 és 2017 között öt és félszeresére nőtt, ugyanebben az időszakban Európa népessége csak 35%-kal gyarapodott. Afrika népessége – ha jók az előrejelzések – 1950 és 2050 között a tizenegyszeresére fog nőni, ugyanezen időszak alatt Európa népessége viszont csak kevesebb mint 30%-kal fog bővülni, illetve 2017-hez képest három százalékkal csökkenni fog. (A jelentős pluszt jelentő migrációval együtt.) Afrika már most is rendkívül súlyos édesvízszűkösséggel és élelmiszer-termelési problémákkal küszködik, népessége – különösen a szubszaharai régióban – hihetetlen nyomorban él, és a jelenlegi tendenciákat figyelembe véve lakosainak helyzete nem fog sokat változni a jövőben sem. (UN ECA 2017, 59–63.) Ázsia az írott történelem kezdete óta a legnépesebb kontinens, s elsőségét a jövőben sem fenyegeti semmi. Latin-Amerika népesedése – a gazdasági fejlődésnek, illetve az Észak-Amerikába irányuló migrációnak köszönhetően – folyamatosan lassul, sőt 2050 után csökkenésbe fog fordulni. Észak-Amerika folyamatos, de fenntartható növekedést mutat, míg Ausztrália és Óceánia népessége hiába nő dinamikusán – 1950 és 2017 között több mint a háromszorosára –, összességében továbbra is csak a Föld lakosságának töredéke fog ott élni.

A fejezetben használt előrejelzések persze nem csálthatatlanok, a jelenlegi tendenciákkal számolnak, így nincsenek belekalkulálva olyan nagy – akár milliós áldozatokkal járó – természeti vagy ipari katasztrófák, fegyveres konfliktusok, esetleges hatalmas világjárványok, sőt a globális klímaváltozás hatásai sem, amelyek minden bizonnyal főleg a szegényebb országok nélkülöző, legyengült fizikumú lakosait érintenék elsősorban.

1.4. A születésszabályozás „mellékhatása”, a nemi arányok felborulása

Vallási, tradicionális és gazdasági okokból a világ számos országában abortálják a leány-magzatokat. India és Kína esetében különösen súlyosak a nemi aránytalanságok. A több ezer éves társadalmi szokások megnehezítik a gyakran csak értéktárgyként, anyagi ráfizetésként kezelt nők életkilátásait. Kínában a sokáig érvényben lévő szigorú születésszabályozási politika miatt a családok csak egy, esetleg kettő gyereket vállaltak, vállalnak, lehetőleg fiút, fiúkat. (Ebben a konfuciánus hagyományoknak van döntő szerepe.) A lánycsecsemők életkilátásai egyik országban sem túl biztatók, egy részük nem éli túl az első néhány napot, néha percet sem. Később sem lesz feltétlenül jobb a soruk, nélkülözés esetén a fiúk több élelmet kapnak, őket orvoshoz is elviszik, így mindkét ország esetében az ötéves életkor alatt sokkal magasabb a lányok halandósága, mint a fiúké. A gazdagabb, városi családok pedig még magzatkorban elvetetik, abortálják őket. Ez a borzasztó gyakorlat hosszú távon jelentős aránytalanságokhoz vezet. (HESKETH–LU–XING 2011, 1374–1377.)

2017 júliusában az India lakosságának 27,3%-át kitevő gyermekek (0–14 év) közül 186,1 millió volt a fiú, és csak 164,4 millió, azaz 21,7 millióval kevesebb a lány. A 15–24 éves korosztályban 121,9 millió férfi és 107,6 millió nő élt az országban, itt 14,3 millió fős volt a különbség. A 25–54 éves korosztályba 271,7 millió férfi és 254,8 millió nő tartozik, azaz 16,9 millióval itt is több volt a férfi. 55 és 64 év között közel azonosak a számok, 47,8 és 47,6 millió, sőt 65 év felett már több a nő (42,1 millió), mint a férfi (37,8 millió). Az összesített adatok így is elgondolkodtatók, 48,8 millióval több férfi élt az országban, mint nő. (CIA 2018) Ez – különösen a szegényebb férfiak esetén – megnehezíti a házasságkötést, sőt a szexuális kapcsolat létesítését is. Ennek egyik sajnálatos következménye az utóbbi időkben egyre gyakoribb csoportos nemi erőszak. (HESKETH–LU–XING 2011, 1375.)

2017 júliusában Kína lakosságának 17,15%-a volt gyermek (0–14 év), ebből 127,5 millió volt fiú, és 109,1 millió lány. A különbözet 18,4 millió fő. A 15–24 éves korosztályban 94,2 millió férfi és 82,1 millió, azaz 12,1 millióval kevesebb nő élt az országban. A 25–54 éves korosztályhoz 341,5 millió férfi és 327,7 millió nő tartozott, a különbség 13,8 millió fő. 55 és 64 év között 74,8 millió férfi és 73,4 millió nő volt, 65 év felett pedig 71,1 millió férfi és 78 millió nő. Egyedül a 65 év feletti korosztályban vannak többségben a nők, viszont összességében 38,8 millióval több férfi élt Kínában 2017 nyarán, mint nő. (CIA 2018) Ennek egyenes következményeként – különösen a kevésbé fejlett nyugati területeken – elterjedt módszer a feleségrablás, illetve -vásárlás. Kínában azonban – a nyugdíjrendszerre húsz-harminc év múlva nehezedő várható nyomás realizálása miatt – az utóbbi időkben felpuhulni látszik a szigorú népesedési politika. 2016 óta lehetőség van – büntetlenül – második gyermek vállalására is, illetve egyes sajtóértesülések szerint várhatóan engedélyezni fogják a harmadik gyermeket is. (Bloomberg 2018)

Noha abszolút értelemben Indiában és Kínában a legnagyobbak a számok, a lányok szelektív abortusza sajnos Ázsia számos más országában – Dél-Korea, Szingapúr, Tajvan és Vietnám – is bevett gyakorlat. (HESKETH–LU–XING 2011, 1374–1375.) A jelenség Európában sem ismeretlen, elterjedt a Balkánon (Albánia, [Észak-] Macedónia és Montenegró), illetve a Kaukázus térségében (Azerbajdzsán, Georgia és Örményország) is. (UNFPA 2018)

1.5. A túlnépesedés elleni fellépés szükségessége

A globális túlnépesedés napjaink, illetve jövőnk egyik legnagyobb, ha nem *a legnagyobb* biztonsági fenyegetése. Jelen tanulmány szerzőjének véleménye szerint a népesség robbanásszerű gyarapodása lényegében minden biztonsági kockázattal, kihívással és fenyegetéssel közvetlen összefüggésbe hozható. A túlnépesedés már most is óriási fenyegetést jelent a globális ökoszisztémára, jövőbeni jólétünkre, életminőségünkre. A megoldásra váró problémák égetők, de – jelen munka szerzőjének álláspontja szerint – nemzetközi összefogással kezelhetők. Önmagában ugyanis egyetlen ország sem tudja hatékonyan mérsékelni, esetleg megállítani a globális túlnépesedést, ahhoz bolygónk népeinek együttes cselekvésére van szükség. Kína kétségtelen sikereket ért el saját robbanásszerűen gyarapodó népességének születésszabályozása terén, de a Peking által alkalmazott radikális eszközök csak a világ népességének ötödét érték el, a többi ország folyamataira nem hatottak, arról nem is beszélve, hogy egyetlen demokratikus ország kormánya sem vállalná fel ezeket a módszereket. (S nem szabad szó nélkül elmenni amellett sem, hogy – kétségtelen gazdasági pozitívumai mellett – a kínai „egy gyermek”-politika milyen hosszú távú társadalmi és mentális károkat okozott.) Jelenleg pont a globális összefogás hiányzik a népességrobbanás, illetve következményei (édesvízszűkösség, élelmiszerhiány, a termőföld pusztulása) elleni fellépésből. Napjainkban minden országnak többé-kevésbé a saját belügye, hogy hogyan kezeli vagy hanyagolja el a népesedés kérdéseit. Nemzetközi beavatkozásra így csak humanitárius válságok, éhínségek, polgárháborúk, népirtások stb. esetén van mód, s ilyenkor természetesen nem a családtervezés, a születésszabályozás megoldása a legfontosabb kérdés. A fejlett országok kormányai ráadásul nehezen szánják rá magukat az ilyen műveletekre, hiszen a szükséges lépések komoly anyagi áldozatokkal járnak, és politikailag – mind odahaza, mind pedig a nemzetközi kapcsolatokban – rendkívül kockázatosak. A globális túlnépesedés azonban nem ismer országhatárokat, hatásaival – legyen az a természetes környezet gyors degradálása, a klímaváltozás, az erőforrások (víz, termőföld, élelmiszer, energia) csökkenése, vagy tömeges migráció – bolygónk minden állama szembesül. A problémák megoldása nem várhat, mert gyermekeink jövőjét kockáztatjuk, ha a szőnyeg alá söpörjük őket. Minél később tesszük meg a szükséges lépéseket, annál nehezebb dolgunk lesz.

Felhasznált irodalom

- Bloomberg (2018): *China Considers Ending Birth Limits as Soon as This Year*. Elérhető: www.bloomberg.com/news/articles/2018-05-21/china-said-to-consider-ending-birth-limits-as-soon-as-this-year (A letöltés dátuma: 2018. 05. 31.)
- CIA (2018): *The World Factbook*. Central Intelligence Agency. Elérhető: www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/ (A letöltés dátuma: 2018. 02. 13.)
- CIA (2020): *The World Factbook*. Central Intelligence Agency. Elérhető: www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/ (A letöltés dátuma: 2020. 06. 13.)
- HAMEL, Jean-Yves (2009): *Information and Communication Technologies and Migration*. United Nations Development Programme, Human Development Reports, Research Paper. 2009/39. Elérhető: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/19175/1/MPRA_paper_19175.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 02. 11.)

- HESKETH, Therese – LU, Li – XING, Zu Wei (2011): The consequences of son preference and sex-selective abortion in China and other Asian countries. *Canadian Medical Association Journal*, Vol. 183. No. 12. 1374–1377. DOI: <https://doi.org/10.1503/cmaj.101368>
- HOBBSBAWM, Eric J. (1999): *Industry and Empire: From 1750 to the Present Day*. New York, The New Press.
- JOHNSTON, Robert (2015): *Historical World Population Data*. Elérhető: www.johnstonsarchive.net/other/worldpop.html (A letöltés dátuma: 2018. 02. 03.)
- KAISER Ferenc (2011): A túlnépesedés és globális biztonsági kihívásai. *Nemzet és Biztonság – Biztonságpolitikai Szemle*, 4. évf. 8. sz. 27–36.
- KAISER Ferenc (2017): Az erőikvetítés mint az állam speciális érdekérvényesítő eszköze. In GÖCZE István szerk.: *Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig*. Budapest, Dialóg Campus. 55–72.
- KSH (2018): *Magyarország 2017*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal. Elérhető: www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2017.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 07. 01.)
- LAURELLE, Marlene (2016): *How Islam Will Change Russia*. Jamestown Foundation. Elérhető: <https://jamestown.org/program/marlene-laruelle-how-islam-will-change-russia/> (A letöltés dátuma: 2018. 01. 14.)
- L. RÉDEI Mária (2006): *Demográfiai ismeretek*. Budapest, Reg-Info.
- MoD DCDC (2013): *Strategic Trends Programme: Global Strategic Trends – Out to 2045*. Shrivenham–Swindon, Ministry of Defence – Development, Concepts and Doctrine Centre.
- POŁÓNYI István (2002): *Az oktatás gazdaságtana*. Budapest, Osiris.
- PRC (2017): *Europe's Growing Muslim Population*. Pew Research Center. Elérhető: www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/ (A letöltés dátuma: 2018. 02. 01.)
- UN DESA PD (2004): *World Population to 2300*. New York, United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division.
- UN DESA PD (2017a): *World Population Prospects: The 2017 Revision: Volume I. Comprehensive Tables*. New York, United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. Elérhető: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2017_Volume-I_Comprehensive-Tables.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 02. 11.)
- UN DESA PD (2017b): *World Population Prospects: The 2017 Revision: Volume II. Comprehensive Tables*. New York, United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division. Elérhető: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2017_Volume-II-Demographic-Profiles.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 02. 11.)
- UN ECA (2017): *Economic Report on Africa 2017: Urbanization and Industrialization for Africa's Transformation*. Addis Ababa, United Nations Economic Commission for Africa. Elérhető: www.uneca.org/sites/default/files/PublicationFiles/web_en_era-2017_01.pdf (A letöltés dátuma: 2018. 02. 15.)
- UNFPA (2018): *Gender-biased sex selection*. United Nations Population Found. Elérhető: www.unfpa.org/gender-biased-sex-selection (A letöltés dátuma: 2018. 03. 20.)
- US Census Bureau (2018): *International Data Base*. Elérhető: www.census.gov/programs-surveys/international-programs/about/idb.html (A letöltés dátuma: 2018. 03. 02.)
- WELLER, Chris (2017): Japan has a record 68,000 people over 100 years old – and the economy can't keep up. *Business Insider*, September 15, 2017. Elérhető: www.businessinsider.com/japan-people-over-100-centenarians-new-record-economy-struggling-2017-9 (A letöltés dátuma: 2018. 02. 11.)
- Worldometers (2018): *World Population by Year*. Elérhető: www.worldometers.info/world-population/world-population-by-year/ (A letöltés dátuma: 2018. 02. 15.)